

પંચમહાભૂતોની આરાધના

આ એક એવી પુસ્તિકા છે, જેનો અનુવાદ દુનિયાની બધી ભાષાઓમાં - બોલીઓમાં થાય તેવું અમે ઈચ્છીએ છીએ. શા માટે? પુસ્તિકાનું વાચન જ એનો જવાબ આપશે.

પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ અને આકાશ. આ પંચમહાભૂતોથી આપણા દેહનું ધારણ-પોષણ થાય છે. તેની શુદ્ધિ જળવાય તથા જતન - સંવર્ધન થાય તેમાં જ પ્રત્યેક દેહધારીનું શ્રેય અને પ્રેય સમાયેલું છે. અળસિયું અળસિયાની રીતે કે વૃક્ષ વૃક્ષની રીતે આ કામ નૈસર્ગિકપણે કરે જ છે. પરંતુ માનવ જાત કહેવાતા વિકાસને નામે પ્રાકૃતિક સંપદાનું અમર્યાદ શોષણ કરી, પ્રદૂષણ ફેલાવી સૃષ્ટિ સમતુલાને જફા પહોંચાડી રહી છે. આમ તેણે આપણા અસ્તિત્વ સામે જ ખતરો ઉભો કર્યો છે.

ચીફ સિએથલનો આ પત્ર તમારા હૃદયને હચમચાવી મુકે અને સ્વ. વેણીશંકર વાસુના, 'જીવન માટે જલરક્ષા, વનરક્ષા, ગો(પ્રાણી) રક્ષા, ભૂરક્ષા'ના સૂત્રને હૃદયમાં ધારણ કરી સચિંત અને સક્રિય બનાવે તો 'શિશુ મિલાપ'નો આ પ્રયાસ સાર્થક ગણાશે.

- રાજુ-દીપ્તિ.

પ્રમુખને એક પત્ર

ચીફ સિએથલ

રજૂઆત : સરલા મોહનલાલ O અનુવાદ દીપ્તિ-રાજુ

શિશુ મિલાપ, વડોદરા

આ ચોપડીનું
હિન્દીમાં પ્રકાશન
ભારત જ્ઞાન વિજ્ઞાન
સમિતિ દ્વારા 'રાષ્ટ્રીય
સાક્ષરતા મિશન'ના
સહયોગથી થયેલું.
જન વાચન આંદોલન
હેઠળ પ્રકાશિત આ
ચોપડીઓનો હેતુ
ગામડાંના લોકો અને
બાળકોમાં વાંચવા -
લખવામાં રસ પેદા
કરવાનો છે.

પ્રમુખને એક પત્ર : ચીફ સિએથલ

Pramukhne Eak Patra: Cheif Seathle

રજૂઆત : સરલા મોહનલાલ

અનુવાદ : દીપ્તિ- રાજુ

© સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

ભારત જ્ઞાન વિજ્ઞાન સમિતિ

પુસ્તકમાળાના સંપાદક : અરવિન્દ ગુપ્તા

કાર્યકારી સંપાદક : સંજય કુમાર

રેખાંકન : પિયૂષ

લેસર ગ્રાફિક્સ : અક્ષરનિર્માણ,

બી-પ, રંગા કોમ્પ્લેક્સ,

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ સામે, અમદાવાદ - ૧૪

મુદ્રક : હિંગળાજ પ્રિન્ટર્સ, અમદાવાદ.

પ્રકાશન વર્ષ : માર્ચ, ૧૯૯૯

કિંમત : ૫.૦૦ રૂપિયા

પ્રકાશક :

શિશુમિલાપ,

૧, શ્રી હરી એપાર્ટમેન્ટ,

એક્સપ્રેસ હોટલ પાછળ, અલકાપુરી,

વડોદરા - ૩૯૦૦૦૭

ફોન : ૦૨૬૫ - ૩૪૨૫૩૯

“પ્રમુખને એક પત્ર”

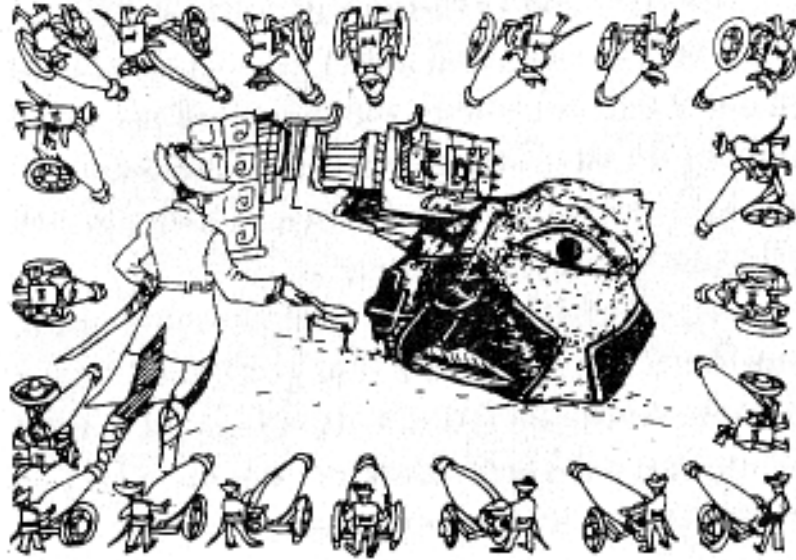

ચીફ સિએથલ

રજૂઆત : સરલા મોહનલાલ © અનુવાદ : દીપ્તિ-રાજુ

“પ્રમુખને એક પત્ર”

ગોરાઓના રાજ્યના પ્રમુખે કહેવડાવ્યું છે -
કે તે અમારી જમીન ખરીદવા માગે છે.
તેના સરદારે દોસ્તી અને ભાઈચારોનો સંદેશ પણ મોકલ્યો છે.
આ તેની મોટપ છે.
અમે જાણીએ છીએ કે તેને અમારી દોસ્તીની જરૂર નથી,
પરંતુ તેના પ્રસ્તાવ પર અમે વિચાર કરીશું.
કારણ કે, અમે એ પણ જાણીએ છીએ કે
જો અમે જમીન નહીં વેચીએ,
તો આ ગોરાઓ તોપો લઈને આવશે.

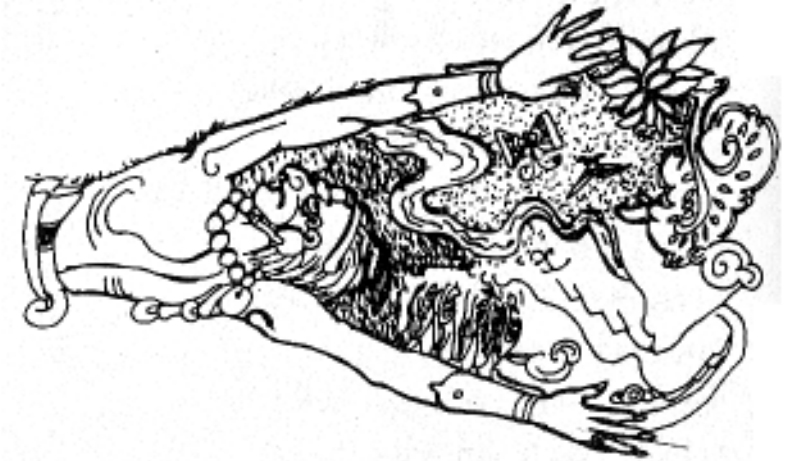

કેવી રીતે તમે વેચી કે ખરીદી શકો આકાશને ?
અથવા પૃથ્વીના પ્યારને ?
આ વાત અમારી સમજણમાં નથી આવતી.
જ્યારે હવાની તાજગી
અને પાણીની સ્ફૂર્તિ
અમારી મિલકત નથી,
તો કેવી રીતે વેચી શકીએ તેને ?
આ ધરતીના કણ કણ અમને પૂજ્ય છે.
ઝાડનું એક એક પાન, દરેક રેતાળ કિનારા,
સમી સાંજની સંધ્યાથી ઢંકાયેલ જંગલ,
સપાટ મેદાનો અને ભમરાનું ગુંજન,
આ બધું પવિત્ર છે. પૂજ્ય છે.
અમ આદિવાસીઓની યાદો અને જીવનથી બંધાયેલ છે.
આ વૃક્ષો પોતાની ધમનીઓમાં
અમારા ભૂતકાળની સ્મૃતિઓ સાચવી બેઠાં છે.
ગોરાઓ ભૂલી જાય છે મર્યા પછી પોતાની માતૃભૂમિ,
પરંતુ અમે નથી ભૂલતાં અમારી માટીને મરીને પણ.
અહીંના સુગન્ધિત પુષ્પો અમારા ભાઈ-બહેન છે.
આ હરણો, આ ઘોડા, આ વિશાળ પંખીઓ -
બધા અમારા બાંધવો છે.
પહાડનાં શિખરો, મેદાનની હરિયાલી,
ઘોડા અને તેના અસવારનો પરસેવો
બધા એક જ પરિવારના અભિન્ન અંગ છે.

અને તેથી જ જ્યારે વોશિંગ્ટનના મોટા સરદાર,
જાનથી પણ પ્યારી અમારી જન્મભૂમિ માંગે છે -
તો તે ઘણું બધું માંગી લે છે.
મોટા સરદારે કહેવડાવ્યું છે -
તે થોડી જમીન અમારા માટે અનામત રાખશે,
જ્યાં અમે આરામથી રહી શકીશું.
સરદાર એમ પણ કહે છે -
કે તે અમારા વાલી છે અને અમે તેમના સંતાન !
અમે તમારા પ્રસ્તાવ પર વિચાર કરીશું,
પણ એ કામ અમારા માટે આસાન નથી.
કારણ કે જમીન અમારા માટે પવિત્ર છે, પૂજ્ય છે.
નદીઓ અને ઝરણાંઓમાં વહેતું નિર્મળ જળ
કેવળ જળ નથી - અમારા પૂર્વજોનું લોહી છે.

જો અમે આ જમીન તમને વેચીએ
તો તમારા સંતાનોને કહેજો
કે આ ભૂમિ પૂજ્ય છે.
અને કહેજો
કે ઝરણામાં ઝલકતાં પ્રત્યેક પ્રતિબિંબમાં છુપાયાં છે
આદિવાસીઓના જીવનની યાદો અને લોક કથાઓ.
પાણીના કલ-કલ નિનાદમાં સંભળાય છે
અમને અમારા પૂર્વજોનો અવાજ,
નદી અમારી મા છે, પ્યાસ બુઝાવે છે.
તેની લહેરો પર રમે છે અમારી નાની નાવડીઓ
અને મિટાવે છે અમારા બાળકોની ભૂખ અને પ્યાસ.
એટલે જો અમે તમને જમીન વેચીએ
તો તમે એને એ જ પ્યાર અને સ્નેહ આપજો
જે તમે તમારા કોઈ પ્રિયજનને આપો છો.

ગોરાઓને આગળ વધતા જોઈ
 અમે આદિવાસી હંમેશાં પાછળ હટ્યા છીએ.
 જેવી રીતે સૂર્યનો ઉદય થતાં જ
 ભાગી જાય છે પર્વતની ઘાટીઓમાંથી અંધકાર.
 અહીં વીખરાયેલી પડી છે અમારા પૂર્વજોની રાખ,
 અને આ ઝાડ, આ પર્વત, અને ધરતીનો આ ભાગ,
 પવિત્ર છે કારણ કે તેના પર આવેલી છે
 અમારા પૂર્વજોની સમાધિઓ.
 અમે જાણીએ છીએ કે
 ગોરાઓ અમારા રીત-રિવાજો સમજતા નથી,
 એમને માટે બધી જમીન એક સરખી છે.
 તેમને નથી લગાવ જમીનના કોઈ ટુકડા સાથે -
 તેઓ અજનબીની જેમ અંધારામાં આવે છે,
 અને લઈ જાય છે એ બધું, જે તેમને જોઈએ છે.
 જમીન એમની દોસ્ત નથી - દુશ્મન છે,
 જેને જીતીને તેઓ આગળ વધી જાય છે,
 અને છોડી જાય છે પાછળ પિતાની સમાધિ
 જેની તેમને કોઈ જ પરવા નથી.
 પોતાના બાળકોની જમીન પણ તેઓ છીનવી લે છે
 કારણ કે તેની પણ તેમને પરવા નથી.
 મા સમાન ધરતી અને પિતા સમાન આકાશ,
 એમને માટે બેજાન બજાર વસ્તુ છે.
 જેને તે ઘેટાં - બકરાં કે ચમકતા મોતીની જેમ
 ખરીદે છે - લૂંટે છે અને વેચી દે છે.

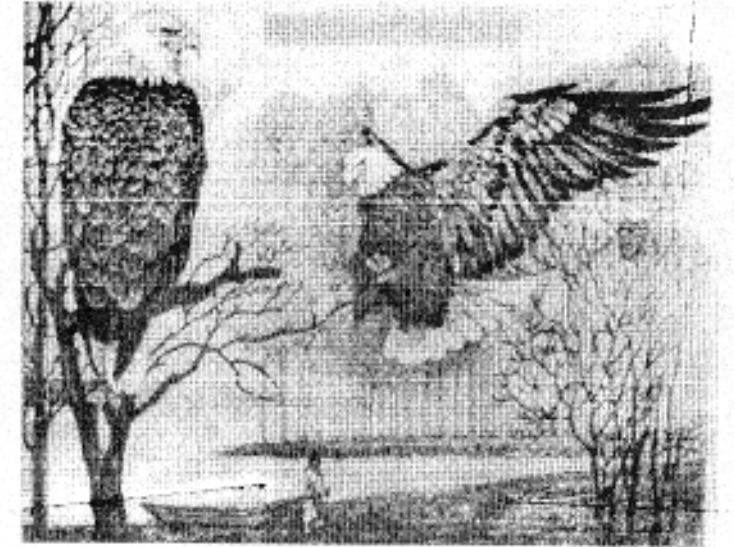

એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે
 તેમની યયાતિ જેવી ભૂખ આ બધી ધરતીને ગળી જશે -
 અને રહી જશે કેવળ રેગિસ્તાનની રેતી...
 હું સમજી નથી શકતો,
 કદાચ અમારા જીવવાના ઢંગ તમારાથી અલગ છે.
 તમારા શહેરોની ઝાકઝમાળ જોઈ,
 અમારી આંખો આકંદ કરે છે!
 પરંતુ અમે આદિવાસી જંગલી છીએ, અસભ્ય છીએ,
 જે તમારી વાતો સમજી શકતા નથી.
 તમારા શહેરોમાં કોઈ શેરી શાંત નથી.
 કોઈ એવી જગ્યા નથી જ્યાંથી સંભળાય
 વસંતમાં કળીઓના ખીલવાનો અવાજ
 અથવા કોઈ કીટકની પાંખોનો સરસરાટ.

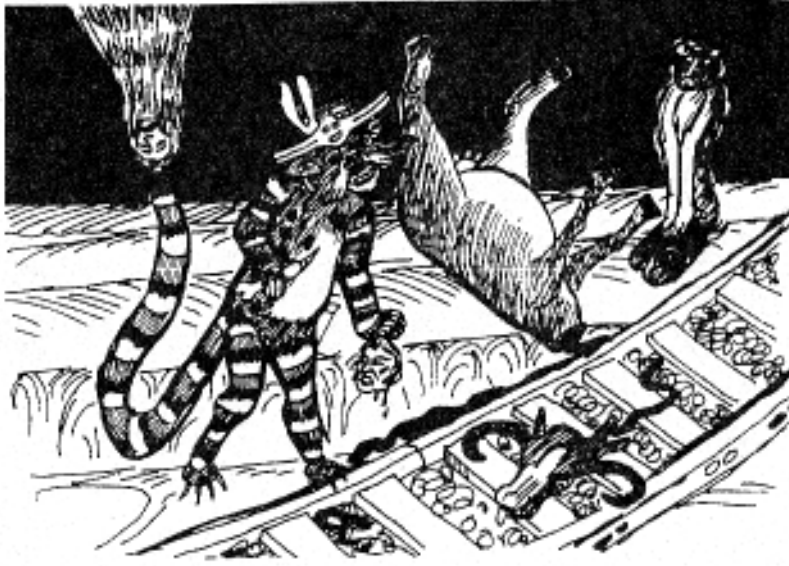
પરંતુ હું તો અસભ્ય છું.
અને એટલે જ કદાચ નથી સમજી શકતો તમારી વાતો.
તમારા શહેરોનો ઘોંઘાટ કાન ફાડી નાખે છે.
એ જીવનનો શો અર્થ છે જ્યાં માણસો નથી સાંભળી શકતા
એક જાનવરના અરણ્યરુદનનો અવાજ ?
અથવા કોઈ ખાબોચિયામાં ચાલતો દેડકાનો વાદ-વિવાદ !
હું તો એક આદિવાસી છું એટલે તમારી વાતો ક્યાંથી સમજું ?
અમને તો સંભળાય છે પવનની એ મીઠી ધૂન
જે તળાવની સપાટીને સ્પર્શતી ચાલી જાય છે.
અને વરસાદમાં ભીની માટીની ભીની સુંગંધ,
અથવા તો ઝાડના ઝૂંડમાંથી વહેતી મહેકતી લહેરખી.

અમારા માટે હવા બહુ કીમતી છે
કારણ કે બધા પશુ, પક્ષી, તરુ, માનવ તે જ હવામાં શ્વસે છે,
બધાં એ જ હવા શ્વસે છે.
પરંતુ ગોરાઓ એ હવાની પરવાહ નથી કરતા
અં જ રીતે જે રીતે મરણ શય્યા પર પડેલ માનવ
ગુમાવી દે છે સંવેદના દુર્ગન્ધના પ્રતિ !
તેમ છતાં જો અમે તમને અમારી જમીન વેચીએ
તો જરૂર યાદ રાખજો કે આ હવા અમારા માટે બહુ કીમતી છે.
એ ના ભૂલશો કે હવા જીવોનું પોષણ કરે છે,
તે બધાની સાથે પોતાના આત્માને વહેંચે છે,
આ હવામાં જ લીધો છે
અમારા પૂર્વજોએ પહેલો અને છેલ્લો શ્વાસ.
આ હવા જ દેશે અમારા બાળકોને જીવનદાન.

જો અમે અમારી જમીન તમને વેચીએ
તો તેને જાળવજો. પવિત્ર રાખજો.
જેથી તમે ગોરાઓ પણ અનુભવી શકો
સુગંધિત લહેરખીની અનુભૂતિ.
ઠીક છે; તમારા પ્રસ્તાવ પર અમે વિચાર કરીશું.
પરંતુ એક શરત છે મારી -
આ ધરતી પર વસતાં વન્યજીવોને
સમજશો તમે તમારા બંધુ.
હું જંગલી છું એટલે કદાચ નથી જાણતો
જીવવાની કોઈ અન્ય રીત.
મેં મેઢાનો પર હજારો પશુઓના લોહી-લુહાણ શરીરો જોયા છે,
જેમને ગોરાઓએ બેજવાબદારીથી
ગાડીઓ ચલાવી મારી નાખ્યા છે.

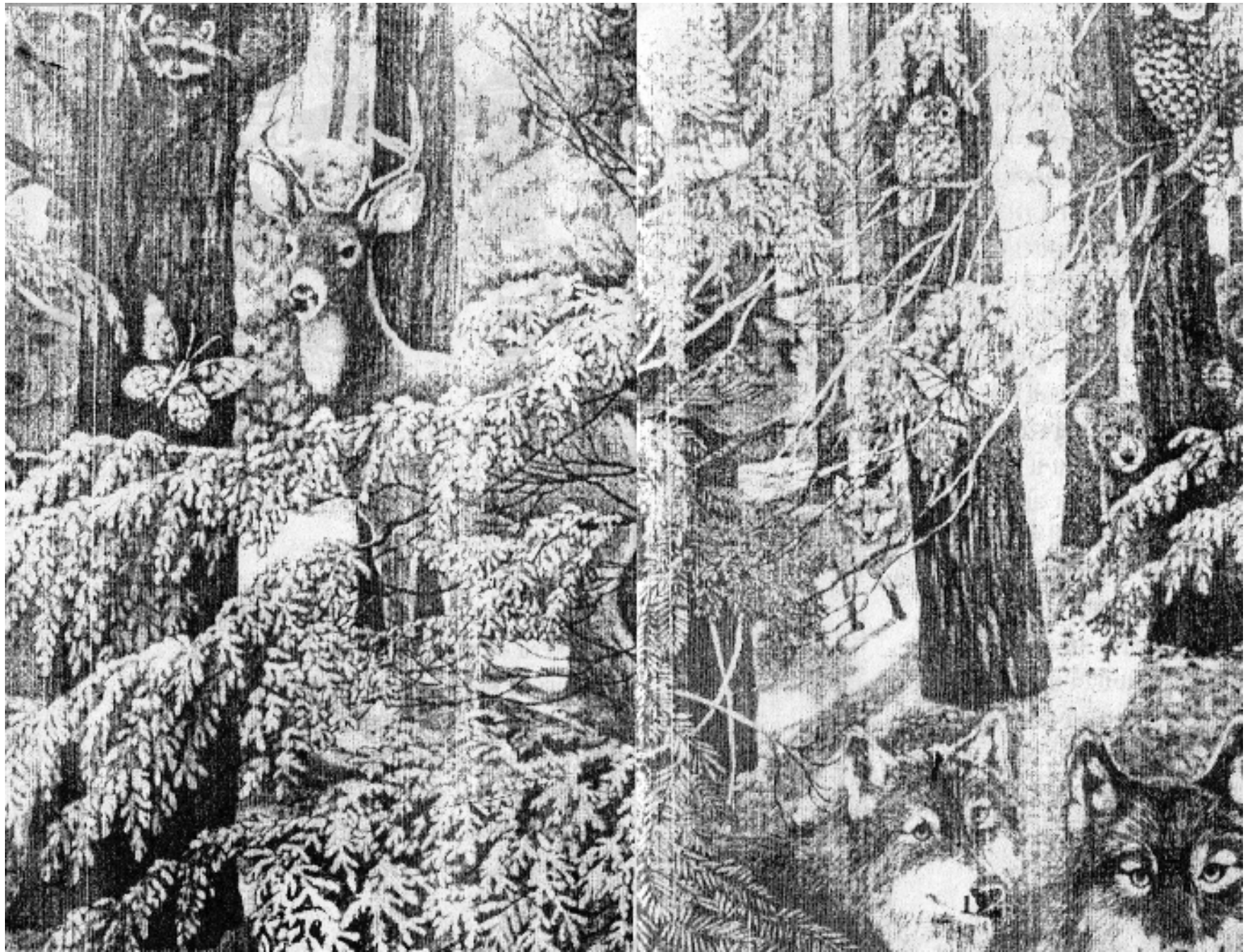

હું સામ્ય નથી એટલે સમજી નથી શકતો -
ધુમાડા ઓકતી, બેફામ દોડતી લોઢાની ગાડી
એ પશુઓની જીંદગી કરતાં વધારે જરૂરી કેમ છે.
પશુઓ વગર માણસો કરી પણ શું શકે ?
જો પશુઓ ન રહે,
તો માણસ પણ
એકલવાયાપણાની પીડાથી ખતમ થઈ જશે.
અને આમ પણ, જે પશુઓની સાથે રહેશે
તે મનુષ્ય જ ભોગવી શકશે જીવન.
આખરે, બધું જ જોડાયેલું છે એક બીજાની સાથ.
તમારા છોકરાઓને જરૂર શીખવાડજો
કે જે જમીન પર તે ચાલે છે,
તે અમારા પૂર્વજોની રાખથી બની છે.

એ જમીનનો આદર કરતાં શીખે.
 તમારા બાળકોને એ પણ બતાવજો
 કે આ માટી અમારા વડવાઓની વાતોથી સમૃદ્ધ છે,
 આ ધરતી આપણી મા છે -
 આવું અમે અમારા બાળકોને કહ્યું છે,
 અને તમે પણ એમ જ કહેજો.
 માણસે નથી વણ્યા જીવનના તાણાં-વાણાં.
 એ તો આમાં એક તણખલું માત્ર છે.
 એની સાથે એ જ થશે જે થશે આ તાણા-વાણા સાથે.
 અમે તમારા પ્રસ્તાવ પર વિચાર કરીશું,
 કે અમે જતા રહીએ એ વસાહતોમાં,
 જે તમે અમારા માટે અનામત રાખી છે.
 અમે ત્યાં અલગ શાંતિથી રહીશું.
 એનું કોઈ જ મહત્ત્વ નથી કે
 ક્યાં વિતાવીશું અમારા છેલ્લા દિવસો.
 અમારા બાળકોએ અમારી હાર જોઈ છે,
 અમારા યોદ્ધાઓએ પરાજયના કડવા ઘૂંટ પીધાં છે.
 પરાજયે તેમને ઉદાસ બનાવી દીધા છે -
 આજસને શરાબમાં ડુબાડે છે અને
 ખતમ કરે છે તે તેમના શરીરો.
 હવે કોઈ જ ફરક નથી પડતો કે
 ક્યાં વિતાવીએ અમે બાકીના દિવસો.
 આમ પણ અમારી સંખ્યા અલ્પ છે.

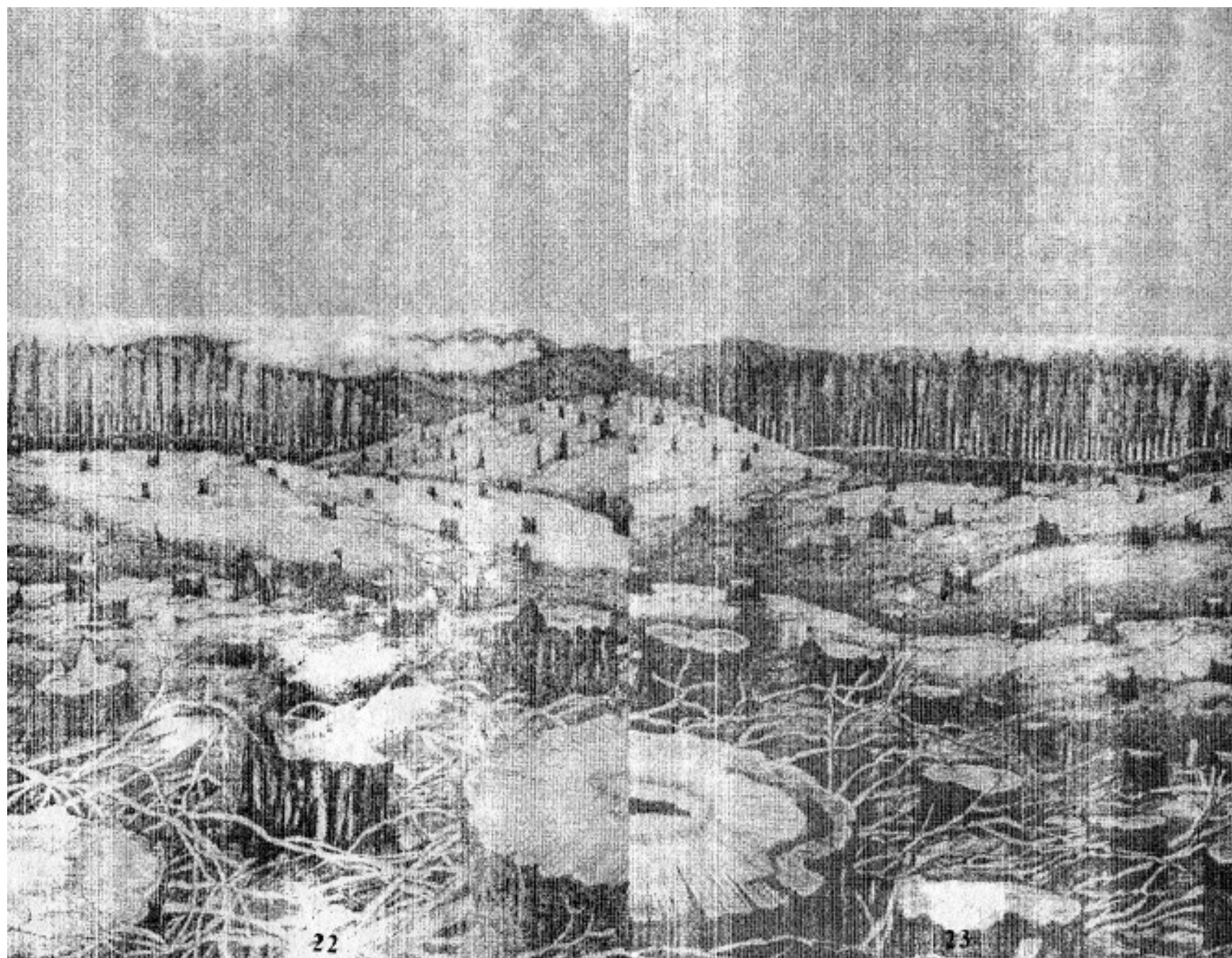
થોડા કલાકો, થોડા વર્ષો અને પછી
 એ મહાન કુટુંબ - કબીલાનું કોઈ સંતાન બાકી નહીં રહે.
 અમે જે નાની ટોળીઓમાં ભટકતાં હતા
 ઘનઘોર જંગલોની વચ્ચે
 તેમને માટે કોણ મનાવશે શોક ?
 અમે એટલા જ તાકાતવર અને આશાવાદી હતા
 જેટલા આજે તમે છો.
 પણ શા માટે કરું શોક હું અમારા કબીલાના અંતનો ?
 આખરે આ કબીલો છે શું ? લોકોનો એક સમૂહ.
 લોકો આવે છે, ચાલી જાય છે,
 જેમ સાગરની લહેરો.
 આ ગોરા લોકો પણ
 બચવાના નથી- એ નિયતિથી જે બધાની એક છે.

કદાચ એટલા માટે જ આપણો સંબંધ બાંધવોનો જ છે,
 પણ એ તો આવનાર સમય જ બતાડશે.
 એક વાત અમે જાણીએ છીએ -
 આપણા બધાનો ભગવાન એક છે.
 ગોરાઓને પણ કદાચ આ વાતની એક દિવસ ખાતરી થશે.
 શું તમે એમ માનો છો કે
 એ પણ કેવળ તમારી માલિકીની વસ્તુ છે ?
 અમારી જમીનની જેમ ? જે તમે એક દિવસ છીનવી લેશો ?
 ના. એ શક્ય નથી.
 કારણ કે તે આપણને બંનેને સમાન દ્રષ્ટિથી જુએ છે.
 એને માટે આ ધરતી અમૂલ્ય છે.
 અને આ મા વસુંધરાને હાનિ પહોંચાડવી
 એ તેના રચયિતાનો તિરસ્કાર ગણાશે.
 એક દિવસ ગોરા લોકોનો પણ અંત આવશે.
 કદાચ બીજી બધી જાતિઓથી પણ પહેલાં.
 તમારા વાતાવરણને જો દૂષિત કરશો,
 તો યાદ રાખજો કોઈ રાતે
 એ ગંદકીમાં તમારો દમ ઘુંટાઈ જશે.
 પણ પોતાના વિનાશમાં પણ તમે ચમકશો,
 એ ભગવાને આપેલા તેજથી,
 જે તમને ધરતી પર લાવ્યો છે,
 અને કોઈ વિશેષ ઉદ્દેશ્યથી,
 ધરતીના, અને આદિવાસીઓના રાજા બનાવ્યા છે.

આ નિયતિ અમારા માટે એક રહસ્ય છે -
 કારણ કે જ્યારે પાડાઓનો વધ થાય છે,
 જંગલી ઘોડાઓને પાળતૂ બનાવાય છે,
 જંગલના દરેક ખૂણામાં ઘુસી જાય છે માણસની ભીડની ગંધ,
 અને પહાડોના સુંદર દેશો કંકાઈ જાય છે
 ટેલીફોનના તારોથી -
 ત્યારે નિયતિની લીલા અમને સમજાતી નથી.
 ક્યાં ગઈ હરિયાળી ? ક્યાં ગયા વિશાળ પંખીઓ ?
 ક્યાં ગયા દોડતા ઘોડા ! એ શિકારની રમત ?
 જીવનનો તો હવે અંત આવી ગયો છે,
 અને શરૂ થઈ ગઈ છે જીવતા રહેવાની કોશિશ.
 જમીન વેચવાના પ્રસ્તાવ પર વિચાર કરીશું,

ત્યારે કદાચ અમારી મરજીથી
 તમારી અપાયેલી જમીન પર પસાર કરી શકીશું
 આખરી દિવસો.
 જ્યારે ધરતી પરથી અંતિમ આદિવાસી પણ મટી જશે,
 ત્યારે આ સમુદ્ર તટ, અને આ ઘનઘોર જંગલ,
 અમારા લોકોના આત્માને સાચવી રાખશે.
 મારા લોકો આ ધરતીને એટલો જ પ્યાર કરે છે,
 જેટલો માની ધડકન પોતાનાં નવજાત શિશુને.
 એટલે જો અમે તમને જમીન આપીએ
 તો એટલો જ પ્રેમ કરજો, જેટલો અમે કરીએ છીએ.
 એવું જ જતન કરજો, જેવું અમે કરીએ છીએ.
 પોતાની પૂરી તાકાત અને દિલો દિમાગથી.
 તમારાં પોતાનાં બાળકો માટે તેનું જતન કરજો.
 અને પ્રેમ કરજો એટલો...
 જેટલો પરમ પિતા આપણને કરે છે.
 એક વાત અમે જાણીએ છીએ -
 આપણા બધાનો ભગવાન એક છે.
 અને આ ધરતી એને પ્યારી છે.
 ગોરા લોકો પણ બચી શકવાના નથી
 એ નિયતિથી - જે બધાની એક છે.
 છેવટે તો આપણે બધા બાંધવો છીએ...
 સમય જ તે બતાવશે.

આજે
 ગાંધી
 હયાત
 હોત
 તો
 વિશ્વમાં
 બેફામ વકરી રહેલા
 ઉદ્યોગીકરણ
 શહેરીકરણ
 અણુવિસ્ફોટ
 અને
 પ્રદૂષણ સામે
 એમણે
 વિશ્વવ્યાપી સત્યાગ્રહનું
 શસ્ત્ર ઉગામ્યું હોત.

“વિશ્વવ્યાપી પડકારો”માંથી